

BALKAN ÜLKELERİ YAZINI ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

Zeki Z. Kırmızı

(2000-2025)

Sunuş

2000’li yıllardan beri yazın çalışmalarımı dört ana başlıkta toplamak kaçınılmaz oldu: Türk Yazını: Şiir/ Türk Yazını: Anlatı ve Dünya Yazını: Şiir/ Dünya Yazını: Anlatı. Çünkü sayısız yazıya ve yazara WEB Sitem üzerinden erişmek giderek daha zorlaştı. Çalışmalarımın bütünlükleri içinde görünebilmesi ayrıca önemliydi. Ama sorun bu sınırlı açıklamaya sığmıyor.

- **Çalışma boyunca görülecektir ki kimi yazarlar ve kitaplar yazılamadan kalmıştır.**
- **Kimi yazılar zaman içerisinde gözden geçirilip gereğince düzeltilebilmiş ama büyükçe bölümü yazıldığı durumuyla kalmıştır ve yıllardır gözden geçirme olasılığım yaşım ve yeni çalışmalarımın yaptığı baskı gereği azalıyor. Bu nedenle ne yazık ki önemli bir bölüm gözden geçirilmemiş olarak yayımlanacak.**
- **Metin renkleri ya vurgu ya da gözden geçirilmiş anlamına geliyor. Mor renkli metinler genellikle yeniden okunmuş, düzenlenmiş metinlerdir. Diğerleri için şu an yapabileceğim bir şey yok.**
- **Bu çalışma yalnızca 2000 sonrası (öncesi yazmıyordum çünkü) okumalarımın sınırlı. Bu okumaların bir bölümü tek yapıt, bir bölümü ise toplu okuma değerlendirmeleridir.**
- **Kimi yazarlara ilişkin çalışmam kitap boyutlarına ulaşınca onları kendimce E-Kitap dizisi olarak ayrı değerlendirdiğim için burada şairin başlığı altına Web sitemdeki (www.okumaninsonunayolculuk.com) ilgili başlığa göndermeyle (bağlantı vererek) yetineceğim. Bu yazılara bakmak isteyenler oraya göz atabilirler.**
- **Değişik öbeklendirme, sıralama yapılabilirdi ama tümüne karşı çıkmak için gerekçeler bulunabilir. Benim kullandığım sıralama yazarlarımızın doğum tarihlerini temel alan bir sıralama.**
- **Metinlerin altında ayraç içinde yazılma tarihleri gösteriliyor.**

İçindekiler

NIKOS KAZANCAKIS (1883-1957, Yunanistan)
KONSTANTİN P. KAVAFİS (1863-1933, İskenderiye-Yunanistan)
IVO ANDRIČ (1892-1924, Yugoslavya: Bosna Hersek)
YORGO SEFERİS (1900-1971, Yunanistan)
YANNİS RİTSOS (1909-1990, Yunanistan)
MEŠA SELİMOVIČ (1910-1982, Yugoslavya-Sırbistan)
ODYSSEUS ELITIS (1911-1996, Yunanistan)
SVETİSLAV BASARA (1953, Sırbistan)
GEORGI GOSPODINOV (1968, Bulgaristan)

NIKOS KAZANCAKIS (1883-1957, Yunanistan)

Kazancakis, Nikos; Zorba (*Βίος και πολιτεία του Αλέξη Ζορμπά*, 1946)
Çev. Ahmet Angın,
Can Yayınları, İkinci Basım, 2000, İstanbul, 295 s.

(2024)

KONSTANTİN P. KAVAFİS (1863-1933, İskenderiye-Yunanistan)

Kavafis, Konstantin P.; Bütün Şiirleri (1952, vd.), Çev. Herkül Millas-Özdemir İnce, Varlık Yayınları, Birinci Basım, 1990, İstanbul, 311 s.

*

Kavafis, Konstantin P.; Bütün Şiirlerinden Seçmeler (1952, vd.), Çev. Erdal Alovera-Barış Pirhasan, Yun. Den. Marianna Yerasimos, Kavram Yayınları, Birinci Basım, Mart 1995, İstanbul, 154 s.

*

Kavafis, Konstantin P.; Bütün Şiirleri (1952, vd.), Çev. Ari Çokona, İstos Yayınları, Birinci Basım, Nisan 2013, İstanbul, 245 s.

(2022)

IVO ANDRIĆ (1892-1924, Yugoslavya: Bosna Hersek)

Bkz. E-Kitap 53. Bir Yazı Ustası

https://www.okumaninsonunayolculuk.com/pdf/e_kitap/e_53_ivo_andric.pdf

YORGO SEFERİS (1900-1971, Yunanistan)

Seferis, Yorgo; Bir Şairin Günlüğü. 1945-1951 Günleri (Meres 1945-1951 1985, Günce), Çev. Alovera, Can Yayınlarında Birinci Basım, Aralık 2011, İstanbul, 261 s.

(2022)

*

Seferis, Yorgo; Bütün Şiirleri (Meres 1945-1951 1990, Şiir), Çev. Herkül Millas-Özdemir İnce, Varlık Yayınları, Birinci Basım, ? İstanbul, 240 s.

(2022)

*

Seferis, Yorgo; Profil. Seferis (1995, Şiir-Deneme), Haz. ve Çev. Cevat Çapan, Yapı Kredi Yayınları, Birinci Basım, Şubat 1995, İstanbul, 232 s.

(2022)

YANNİS RİTSOS (1909-1990, Yunanistan)

Ritsos, Yannis; Sürgün Günlükleri (*Ημερολόγιο εξορίας 1948-1950, 1975, Şiir*), Çev. Ari Çokona, Türkiye İş Bankası Yayınları, Birinci Basım, Eylül 2021, İstanbul, 129 s.

(2022)

*

Ritsos, Yannis; Yaşlı Kadınlar ve Deniz (*Οι γερόντισσες κ' η θάλασσα, 1959, Şiir*), Çev. Özdemir İnce, Birim Yayınları, Birinci Basım, 1984, İstanbul, 64 s.

(2022)

*

Ritsos, Yannis; Taşlar, Yinelemeler, Parmaklıklar (*Πέτρες, Επαναλήψεις, Κιγκλίδωμα, 1972, Şiir*), Çev. Özdemir İnce, Cem Yayınları, Birinci Basım, 1978, İstanbul, 115 s.

(2023)

*

Ritsos, Yannis; Graganda (*Γκραγκάντα*), 1973, *Şiir*), Çev. Özdemir İnce, Amaç Yayınları, Birinci Basım, Nisan 1989, İstanbul, 103 s.

(2023)

*

**Ritsos, Yannis; Graganda (Τα ερωτικά, 1981, *Şiir*), Çev. Herkül Millas/
Özdemir İnce,
Varlık Yayınları, Birinci Basım, 1989, İstanbul, 118 s.**

(2023)

*

**Ritsos, Yannis; Bütün Şiirlerinden Seçmeler (1995, *Şiir*), Haz. ve
Çev. Cevat Çapan,
Kavram Yayınları, Birinci Basım, Şubat 1995, İstanbul, 234 s.**

(2023)

MEŠA SELİMOVIĆ (1910-1982, Yugoslavya-Sırbistan)

**Selimović, Meša; Derviş ve Ölüm (*Derviš i smrt* , 1966), Çev. Mahmut Kıratlı,
Can Yayınları, Birinci Basım1988, İstanbul, 446 s.**

Türkçemizde okunuşuyla Meša Selimović'in ünlü romanı ***Derviş ve Ölüm***'le¹ yıllar ve yıllar sonra buluşabildik sonunda. Onu neredeyse yarım yüzyıldır bilirim, ilk Varlık baskısından (1973) beri. Kitap ilk Varlık Yayınevi'nce basıldı ama aynı eşsiz çevirinin (Mahmut Kıratlı Sırbo-Hırvatça'dan çevirdi.) serüveni günümüze gelinceye dek biraz karışık. Sıra şöyle:

- Birinci basım: 1973, Varlık Yayınları
- İkinci basım: 1985, Yeryüzü Yayınları
- Üçüncü basım: 1987, İşaret Yayınları
- Dördüncü basım: 1988, Can Yayınları
- Beşinci-yedinci basım: 1999-2003, Şehir Yayınları
- Sekizinci basım, 2005: L&M Yayınları
- Dokuzuncu-yirmi yedinci basım: 2009-2023, Timaş Yayınları

Sonunda Türkçe yayın hakları Timaş Yayınevi'nce satın alınmış, çeviri onun malı durumunda. Bunun sonuçlarını bu yazının ekinde anlatacağım ama sorumluluğun Timaş Yayınevi'nde olup olmadığı konusunda kesin bir sonuca varmam olanaksız. Giderek Türkiye sağına, hatta İslamcı çizgiye kaptırılan ***Derviş ve Ölüm*** aslında bu anlayışın üstlenebileceği bir roman değil, okuyan bilir. Bu konuda kısa düşüncemi yazmadan önce yazarın anılarından alınan ve romanın yazım öyküsünü anlatan girişteki metinden öğrendiğimi aktarayım. Kitabın 20 yıllık bir yazı serüveni var. Aynı cephede faşizme karşı yer aldığı en büyük ağabeyi Şevki Selimović, sonradan iş işten geçtikten sonra asılsızlığı kanıtlanan bir hırsızlık suçlamasıyla subayı olduğu 3. Kolordu Askeri Mahkemesi kararıyla 1944 yılında kurşuna dizilir. Bu olayın ağır etkisini tüm yaşamı boyunca üzerinde taşıyan Meša Selimović, ağabeyinin başına geleni değil, kendisinin bu olay karşısındaki çekinik, ikircimli, dolaylı olarak işbirlikçi, vb. tutumunu bağışlayamaz ve tam da anlatmak istediği şey (insanın insana) ihanetini anlatmaktır. Neden

¹ Selimović, Meša; ***Derviş ve Ölüm*** (*Derviš i smrt* , 1966), Çev. Mahmut Kıratlı, **Can Yayınları, Birinci Basım1988, İstanbul, 446 s.**

kararsız kalmış, yeterince, ölümü bile göze alarak karşı çıkmamış, haksızlığa boyun eğmiştir. 20 yıl boyunca yaza yırtta bu kişisel hesaplaşmasını yapmış, sonunda **Derviş ve Ölüm** romanı, ülkesinin, dilinin ve Avrupa yazınının 20.yüzyıla iz bırakmış anlatısı olarak ortaya çıkmıştır. Tabii ülkesinde, parçalanmadan sonra onu üstlenen yeni ülkesinde bir yazınsal tapıncağa (*kült*) dönüştü Selimoviç ve bu romanı. Ülkesi ve dilinin en büyük anıtlarından biri, klasiği denebilir.

Hakkında hep olumlu izlenimlerle yaşamım boyu yanımda taşıdığım romanı elime almam neredeyse bir rastlantı ya da tansık sonucu desem yeri. Bende Varlık baskısı olduğundan, sonra Can baskısıyla kitabı yenilediğimden çok emindim ve ilk baskıdan okumaya hevesliydim. Ama gördüm ki ilk baskı bende yok (Oysa Varlık baskısı kapağıyla gözümün önündeydi hep.), Can'dan çıkan kötü dördüncü baskısı var yalnızca. Yenilemek için istemeye istemeye (Açıkçası Timaş benim güvenebileceğim bir yayınevi değil.) Timaş'ın son baskısını da edindim (2023) ama onun da baskı niteliğinin gerekli özeni taşıdığını söyleyemem. Ya çeviri konusundaki yayıncı tutumlarına ne demeli? Bu konuya yazının ekinde değineceğim örneklerle, belirttiğim gibi.

*

Yazar, 14. bölüme değin kendi içinde tutarlı bir Dostoyevski izleğini aldığı etkileri fazlaca taşıyarak başarıyla romanına uygularken, 14. bölümden 16. ve son bölümün ortalarına dek düzey yitirmekte, romanın sonlarında belirsizlikler içerisindeki toparlama çabası da dengesizliği yeterince giderememektedir. Ama bu bir Dostoyevski sayrılığı (*hastalık*) olarak da görülebilir. Ben sayrılık dedim ama başkaları belirtgen (*tipik*) Dostoyevski uygulamasından söz edecektir (belki de haklı olarak). Ama şunu benimsemek doğru olur. Dostoyevski'nin elinde olağanüstü işleyen anlatı yapıları ikincil ellerde olumsuz, kötü sonuçlar doğurabilir olasılıkla. Meşa Selimoviç, Dostoyevski'nin birden çok kişiyle (*karakter*) simgelediği temel ıraları (özellik) tek kişide (Derviş) bir araya getirerek işini daha da zorlaştırmaktadır. Önemli ama ikincil kişilerden olan ve koruyucusuna, şeyhine ihanet eden Molla Yusuf bir ölçüde Stavrogin'i (**Karamazof Kardeşler**, 1880) yankılasa da yine derin ve uçlarda seyreden, tutarlı (*histerik*) çelişkileri Şeyh Nurettin tek başına kendi içinde taşıyor. Daha romanın başında kadının (Aynı) güzel karısıyla görüşme sahnesinde şeyhin içinden geçenleri açıklıktan yoksun, örtük biçimde yazarın şiirli bir anlatımla ustalıkla aktardığına bakılırsa derviş kendi içinde iki karşıt eğilimi, iyiliği ve kötülüğü bir tohum olarak barındırmakta, imgelemi onu iyiliğin ve kötülüğün somut simgelerine taşımaktadır. İshak (gölge kaçak kişi ve kuş), vb. Herkesin dürüst bir insan olarak gördüğü tekke şeyhi kendisinin nasıl biri olduğu konusunda kararsızdır ve kardeşinin haksızca öldürülmesinin öcü din adamının kaldıramayacağı biçimde içinde dal budak salmaktadır. Bunun için tıpkı ona ihanet edildiği gibi o da dostlarına ihanet edecek, acı çekmelerine, belki ölmelerine neden olacaktır. Tüm bunlar gerçekten etkileyici ve ışık-gölge dans diliyle başarıyla aktarılmış, Selimoviç tinsel iç dünyayı, tüm içindeki çelişkilerle, meleğin ve şeytanın dengesini tutturamayan tartışında dışa yansıtmış, Dostoyevski gibi kişisini sonuna değin arkalamamış, insanlık durumunun inançların kat kat örtüsü altında çelişkilerini dışavurumcu bir anlayışla yansıtarak gerçekte inanç söylemini (*retorik*) bir maske olarak kullanmıştır. Dostoyevski de bunu yapmıştır, onun Slavofil Hristiyanlığı da ölümcül, mayınlı bir alandır. Bana kalırsa **Derviş ve Ölüm**, ustasına (F. M. Dostoyevski) en bağlı, izinde, başarılı bir ikinci el uyarlaması olarak asıl ilginçliğini, özellikle Müslüman coğrafyasında hem dinsel (İslam) göndermelerleriyle hem de ana izleği zamanda geriye, oldukça değişik tarihsel uzam, zaman ve ilişkilere (Romanda geçen kimi kavramlar: Osmanlı sancağı? Balkanlar, Bosna, kadılık, sipahilik, Bektaşî-Mevlevî tekkeleri, müftülük, mutasarrıflık, şeyh, molla, zindan, vb.) uygulayarak iki dünya okuruna da anlamlıca göz kırpmıştır ama yazarın biçemi, emeği, yazın birikimi romanı üreten dürtüsünün büyüleyici olduğunun bir kanıtı. İyi bir çağ romanı yaratmanın peşinde titiz bir şiir işçiliğiyle yirminci yüzyıl roman evrenine (özünde Batı geleneğinin parçası olarak) armağan olan kitap benim beklentimi eğer tam karşılayamadıysa bunun nedeni Dostoyevski'ye gereğinden çok bağlı kalmışlığından... Bu bağlılık romanın son sayfalarda kurtarılsa da son üç bölümde sendelemesinin de sorumlusu. Dostoyevski'ye özgü denge noktası yitimi burada değişik bir sonuç doğuruyor. Roman uzun sayfalar boyu tutturduğu düşünsel derinliğini ve iç

hesaplaşmalarındaki derin gözlem yeteneğini, suyla dolu kovayı sanki elinden kaydırarak boşaltıyor, son anda kovada kalan, kurtarılabilen suyla. Okuduğum için (yazın dışı nedenlerle de) mutlu olduğum bu roman bana bir insan olarak kendime çok da güvenişimi yeniden tartışmaya almamı, insanın aynı zamanda nasıl da aşağılık bir tür olduğunu gösterdi. İnsanın yaptığı seçimleri haklı çıkarma yeteneğinin neredeyse sonsuz olması tüm inanç yapılarını yerle bir etmeye yeter, yeter ki o inanç yapıları tam da bu insan yeteneğini paravan yapmasın, yapıp bunu kutsallaştırmassın. İyi de böyle değil mi? İnanç yapıları tarihsel koşullara uyma yetenek ve esnekliğiyle zamanla ödünleşir demek yetersiz bir açıklama. Bana göre kutsalın, kendini kutsal olarak *satın*ın özünde, çekirdeğinde, ilk kalkış noktasında var bu büyük yalan. Ama Meşa Selimoviç'in de Fedor Mihayloviç Dostoyevski'nin de tartışmayı buralara değin sürdürdüklerini ileri sürmek büyük bir yanılgı olur. Aktörenin güncel sınırları içerisinde bir tartışmadır yürüttükleri ve hiç de azımsanamaz. Hele dürüst inançlı okurun bulacağı birçok şey var bu yazar ve yapıtlarda, gerçekten dürüst iseler...

Ek. Türkçe Sorunu.

Mahmut Kıratlı'nın güzelim, arı duru, pırlı pırlı Türkçesinden okuduğum romanı yeni (son) basımıyla karşılaştırdığımda neredeyse 30 yıldır kavgasını verdiğim, tartıştığım bir sorunla somut biçimde karşılaştım. Bizim kuşak Türkçe duyarlılığı keskin, tutarlı belki de son kuşaktı. İlk gençliğimiz ve gençliğimiz 60 sonu, 70'lerin ilk yarısına denk gelir. Dilin canlı olduğunu, yazarak işlenip geliştirilebileceğini, anlatım gücünün çoğaltılabileceğini, ama bunun aynı zamanda ulusal bir tasar olarak üstlenilmesi gerektiğini, vb. biliyorduk. Bunun karşısında duran, dilin ölü olduğunu, değiştirmenin suç olduğunu, Türkçenin gücünün yetmezliğini, Arapça-Farsça ve başka dillerle varsıllaştığını, dili özleştirmenin yoksullaştırma olduğunu söyleyen kişiler, tutucu yazar çizerler ve onların siyasal egemenlikleri 70 ve özellikle 80'den sonra kurumsal kaynaklara sızarak, ilköğretimden, hatta ana sınıflarından başlayarak Türkçeyi önce dondurma, sonra geriletme, en son eskitme ('**Yaşayan Türkçe**') çabasına akçalı, arsız, saldırgan, güç destekli biçimde giriştiler. Bu olağandı, olağan olmayan devrimci toplumsal devingenliğini yitiren tüm toplumun sürece içler acısı biçimde teslim oluşu ve yalancı devrimciliğin gerçeğinin yerine geçip kitleleri yanıltmasına değin gericileşme sürecinin solcu görünenlerin iş birliği ve marifetiyle katlanarak sürdürülmesiydi. Artık sözde sol kökenli büyük ve parlak yayınevlerimiz de içinde (*Metis*'ten *Can*'a, *İletişim*'den *Alfa*'ya, *Yapı Kredi*'ye hemen tümü) Türkçeyi eskitmenin militanlığını yapar oldular ve böylece 12 Eylül'den yeterli dersi aldıklarını kanıtlamış oldular. Türkçeyi varsıllaştırdıklarını sanıp nasıl yoksul ve yoksun kıldıklarını kanıtını, herhangi bir yerli ya da çeviri güncel yayınlarını alıp izlemek verecektir. Bunun için Türkçeyi gönüllü izleme kurulu oluşturup örnekleri yüzlerine çarpmanın çok gerekli olduğunu düşünenlerdenim. Yani Türkçenin doruğa taşınan ve süren arınma, anlatma yeteneği hızla yok ediliyor. Ama daha kötüsü de var.

Aşağıda üç baskıdan **Derviş ve Ölüm** çevirisini karşılaştıracam. Mahmut Kıratlı'nın güzelim, eşsiz çevirisi yayınevlerinin elinde Türkçe siyasetleriyle dans etmiştir. Bunu başlatan 1999 sonrası yayıncılardan biri olabilir. Ne yazık ki karşılaştırma olanağım yok ama benim görüşüm çeviri dilini önce yenileme, sonra eskitme işleminin 27. Baskıyı yapan Timaş'la başladığı yönünde. 2009 yılından beri çevirinin yayın hakları Timaş'ta çünkü. Sanırım Mahmut Kıratlı'nın kalıtlıları (varsa) yayınevleriyle bir sözleşme ya da anlaşma yapmış olmalılar. Eğer çeviri diliyle oynamanın böyle yasal bir dayanağı da yoksa vay başımıza! Yayınevi pervasızca, okurun değişimi anlamayacağından yüzde yüz güvenli, çevirinin Türkçe iç tutarlığı ve güzelliğine karışabilir mi? Aşağıda rastgele birkaç örnekle süreci anlamaya çalışacağım:

Varlık Yayınları (1973) baskısından:

1.Bölüm girişi.

Bismilâhirrahmânirrahîm

**Hokka ile kalemi ve yazmakta oldukları şeyleri
tanıklığa çağırıyorum.**

**Yanılıcı akşam karanlığı, gece ve gecenin canlandırdığı her şeyi
tanıklığa çağırıyorum;**

ayın on dördü ile şafak vaktini

tanıklığa çağırıyorum;

kıyamet günü ve kendi kendini kınayan ruhu

tanıklığa çağırıyorum;

her insanın daima zararda olduğuna dair

her şeyin başlangıcı ve sonu olan zamanı

tanıklığa çağırıyorum. (Kur'anı Kerim'den)

Nedensiz, ne kendim, ne de başkası için bir çıkar beklemeden, çıkar ve anlayıştan daha güçlü olan bir ihtiyacın etkisi altında; önümde beni kışkırtır gibi bekliyen bu kâğıdın üzerinde mürekkep izleri bırakınca, kendi kendime yaptığım acı konuşmaların yazılmışı kalır da kıyamet gününde -eğer olursa- bu karara varılır ümidiyle hikâyemi yazmaya başlıyorum.

Can Yayınları (1988) baskısından. Çevirmen Mahmut Kıratlı'nın öldüğü yıl:

1.Bölüm girişi.

Bismilâhirrahmânirrahîm

**Hokka ile kalemi ve yazmakta oldukları şeyleri
tanıklığa çağırıyorum.**

**Yanılıcı akşam karanlığı, gece ve gecenin canlandırdığı her şeyi
tanıklığa çağırıyorum;**

ayın on dördü ile şafak vaktini

tanıklığa çağırıyorum;

kıyamet günü ve kendi kendini kınayan ruhu

tanıklığa çağırıyorum;

her insanın sürekli zararda olduğuna ilişkin

her şeyin başlangıcı ve sonu olan zamanı

tanıklığa çağırıyorum. (Kur'an'den)

Nedensiz, ne kendim, ne de başkası için bir çıkar beklemeden, çıkar ve anlayıştan daha güçlü olan bir gereksinmenin etkisi altında; önümde beni kışkırtır gibi bekleyen bu kâğıdın üzerinde mürekkep izleri bırakınca, kendi kendime yaptığım acı konuşmaların yazılmışı kalır da kıyamet gününde -eğer olursa- bu karara varılır umuduyla öykümü yazmaya başlıyorum.

Timaş Yayınları (2023) baskısından:

1.Bölüm girişi.

Bismilahi'r-rahmani'r-rahim

**Hokka ile kalemi ve yazmakta oldukları şeyleri
tanıklığa çağırıyorum.**

**Yanılıcı akşam karanlığını, geceyi ve gecenin canlandırdığı her şeyi
tanıklığa çağırıyorum;
ayın on dördü ile şafak vaktini
tanıklığa çağırıyorum;
kıyamet gününü ve kendi kendini kınayan ruhu
tanıklığa çağırıyorum;
her insanın daima zararda olduğuna dair
her şeyin başlangıcı ve sonu olan zamanı
tanıklığa çağırıyorum. (Kur'anı Kerim'den)**

Nedensiz, ne kendim, ne de başkası için bir çıkar beklemeden, çıkar ve anlayıştan daha güçlü olan bir ihtiyacın etkisi altında; önümde beni kışkırtır gibi bekleyen bu kâğıdın üzerinde mürekkep izleri bırakınca, kendi kendime yaptığım acı konuşmaların yazılmışı kalır da kıyamet gününde -eğer olursa- bu karara varılır ümidiyle hikâyemi yazmaya başlıyorum.

Varlık Yayınları (1973) baskısından:

3.Bölüm girişi.

Tanrım, onlar inanmıyorlar!

Huzursuzluk beni sabırla bekliyordu. Sanki eve girerken onu dışarıda bırakmış, çıkınca da tekrar almıştım.

Şimdiki huzursuzluğum öncekinden daha ayrıntılıydı, zenginleşmiş, ağırlaşmış, çapraşık bir hal almıştı. Hiçbir kötülük yapmadığım halde o boğucu sessizlik, o zifir karanlık, o çirkin gerilim, o gülümseme ile güzelleştirilmiş gizli düşünceler, o utanç verici sırlar bir türlü aklımdan çıkmıyordu. Bir fırsat kaçırmış, yanlış bir iş yapmış gibi bir his vardı içimde; ama bu işin ne olduğunu, nasıl bir yanlış yaptığımı bilemiyordum.

Can Yayınları (1988) baskısından. Çevirmen Mahmut Kıratlı'nın öldüğü yıl:

3.Bölüm girişi.

Tanrım, onlar inanmıyorlar!

Huzursuzluk beni sabırla bekliyordu. Sanki eve girerken onu dışarıda bırakmış, çıkınca da yeniden almıştım.

Şimdiki huzursuzluğum öncekinden daha ayrıntılıydı, zenginleşmiş, ağırlaşmış, çapraşık bir hal almıştı. Hiçbir kötülük yapmadığım halde o boğucu sessizlik, o zifir karanlığı, o çirkin gerilim, o gülümseme ile güzelleştirilmiş gizli düşünceler, o utanç verici gizler bir türlü aklımdan çıkmıyordu. Bir fırsat kaçırmış, yanlış bir iş yapmış gibi bir duygu vardı içimde; ama bu işin ne olduğunu, nasıl bir yanlış yaptığımı bilemiyordum.

Timaş Yayınları (2023) baskısından:

3.Bölüm girişi.

Tanrım, onlar inanmıyorlar!

Huzursuzluk beni sabırla bekliyordu. Sanki eve girerken onu dışarıda bırakmış, çıkınca da tekrar almıştım.

Şimdiki huzursuzluğum öncekinden daha ayrıntılıydı, zenginleşmiş, ağırlaşmış, çapraşık bir hal almıştı. Hiçbir kötülük yapmadığım halde o boğucu sessizlik, o zifirî karanlık, o çirkin gerilim, o gülümseme ile güzelleştirilmiş gizli düşünceler, o utanç verici sırlar bir türlü aklımdan çıkmıyordu. Bir fırsat kaçırmış, yanlış bir iş yapmış gibi bir his vardı içimde; ama bu işin ne olduğunu, nasıl bir yanlış yaptığımı bilemiyordum.

Varlık Yayınları (1973) baskısından:

6.Bölüm girişi.

***İsteyen zayıftır,
ama isteyenden istenen şey de zayıftır.***

Sabahleyin ovaya indim. Çiçekli bayırlara tırmandım. Bodur meyve ağaçlarının altında durup yüzümü bahar yüklü dallara döndüm. Binlerce çiçek ürün vermeye hazır bekliyordu. Görülmiyen sayısız damarcıklardan akan sıvının uğultusundan, hışırtısından mest oldum. Akşam olduğu gibi, tekrar iki elimle dalları tutmayı, ağacın renksiz kanını damarlarımda akıtmayı, ağırı duymadan çiçek açmayı ve solmayı arzu ettim.

Bu acayip arzunun tekrar belirmesi, taşıdığım acının ne kadar ağır olduğunu gösteriyordu.

Ormandan, belirli aralıklarla güm, güm diye bir balta sesi geliyordu. Her vuruştan sonra, güçlü eller tekrar baltayı kaldırıp indirirken, kısa bir sessizlik oluyordu. Bu uzaklıktan bile baltanın geniş ağızlı, keskin olduğunu, kudurmuş gibi ağacı ta iliğine kadar dişlediğini anlayabiliyordum.

Can Yayınları (1988) baskısından. Çevirmen Mahmut Kıratlı'nın öldüğü yıl:

6.Bölüm girişi.

***İsteyen zayıftır,
ama isteyenden istenen şey de zayıftır.***

Sabahleyin ovaya indim. Çiçekli bayırlara tırmandım. Bodur meyve ağaçlarının altında durup yüzümü bahar yüklü dallara kaldırdım. Binlerce çiçek ürün vermeye hazır bekliyordu. Görülmiyen sayısız damarcıklardan akan sıvının uğultusundan, hışırtısından sarhoş oldum. Akşam olduğu gibi, yeniden iki elimle dalları tutmayı, ağacın renksiz kanını damarlarımda akıtmayı, ağırı duymadan çiçek açmayı ve solmayı istedim.

Bu şaşırtıcı isteğin yeniden belirmesi, taşıdığım acının ne kadar ağır olduğunu gösteriyordu.

Ormandan, belirli aralıklarla güm, güm diye bir balta sesi geliyordu. Her vuruştan sonra, güçlü eller yeniden baltayı kaldırıp indirirken, kısa bir sessizlik oluyordu. Bu uzaklıktan bile baltanın geniş ağızlı, keskin olduğunu, kudurmuş gibi ağacı ta iliğine kadar dişlediğini anlayabiliyordum.

Timaş Yayınları (2023) baskısından:

6.Bölüm girişi.

***İsteyen zayıftır,
ama isteyenden istenen şey de zayıftır.***

Sabahleyin ovaya indim. Çiçekli bayırlara tırmandım. Bodur meyve ağaçlarının altında durup yüzümü bahar yüklü dallara döndüm. Binlerce çiçek ürün vermeye hazır bekliyordu. Görülmeyen sayısız damarcıktan akan sıvının uğultusundan, hışırtısından mest oldum. Akşam olduğu gibi, tekrar iki elimle dalları tutmayı, ağacın renksiz kanını damarlarımda akıtmayı, ağrı duymadan çiçek açmayı ve solmayı arzu ettim.

Bu tuhaf arzunun tekrar belirmesi, taşıdığım acının ne kadar ağır olduğunu gösteriyordu.

Ormandan, belirli aralıklarla, güm güm diye bir balta sesi geliyordu. Her vuruştan sonra, güçlü eller tekrar baltayı kaldırıp indirirken, kısa bir sessizlik oluyordu. Bu uzaklıktan bile baltanın geniş ağızlı ve keskin olduğunu, kudurmuş gibi ağacı ta iliğine kadar dişlediğini anlayabiliyordum.

Varlık Yayınları (1973) baskısından:

8.Bölüm girişi.

Tanrım, Sen ve kardeşimden başka kimsem yoktur benim.

Bundan sonra birkaç kez Hasan'ı boşuna aradım. Onu, uşaklarından yaşlı olanı da aramış ve arkadaşlarıyla birlikte hapiste olduğunu öğrenmiş. Hasan, dün gece, gece yarısından sonra evden çıkmış, arkadaşlarıyla buluştuktan sonra Frenk mahallesinde birtakım gençleri dövmüşler. Gençlerden sırtında sopa izi olmayan kimse kalmamış. Aslına bakılırsa suç gençlerdeymiş, çünkü kavgaya başlayan onlarmış. Şimdi gençlerin sırtlarına ıslak bezle kompres yapılırken, Hasan ve arkadaşları da hapiste yatıyorlarmış. İçkili âlemler hep bu şekilde bitermiş. Gerçi kendileri, suçlu olup olmadıklarını hatırlamazlarmış, ama

Can Yayınları (1988) baskısından. Çevirmen Mahmut Kıratlı'nın öldüğü yıl:

8.Bölüm girişi.

Tanrım, Sen ve kardeşimden başka kimsem yoktur benim.

Bundan sonra birkaç kez Hasan'ı boşuna aradım. Onu, uşaklarından yaşlı olanı da aramış ve arkadaşlarıyla birlikte tutukevinde olduğunu öğrenmiş. Hasan, dün gece, geceyarısından sonra evden çıkmış, arkadaşlarıyla buluştuktan sonra Frenk mahallesinde birtakım gençleri dövmüşler. Gençlerden sırtında sopa izi olmayan hiç kimse kalmamış. Aslına bakılırsa suç gençlerdeymiş, çünkü kavgaya başlayan onlarmış. Şimdi gençlerin sırtlarına ıslak bezle kompres yapılırken, Hasan ve arkadaşları da tutukevinde yatıyorlarmış. İçkili âlemler hep bu biçimde bitermiş. Gerçi kendileri, suçlu olup olmadıklarını anımsamazlarmış, ama

Timaş Yayınları (2023) baskısından:

8.Bölüm girişi.

Allah'ım, Senden ve kardeşimden başka kimsem yoktur benim.

Bundan sonra birkaç kez Hasan'ı boşuna aradım. Onu, uşaklarından yaşlı olanı da aramış ve arkadaşlarıyla birlikte hapiste olduğunu öğrenmiş. Hasan, dün gece, gece yarısından sonra evden çıkmış, arkadaşlarıyla buluştuktan sonra Frenk mahallesinde birtakım gençleri dövmüşler. Gençlerden sırtında sopa izi olmayan kimse kalmamış. Aslına bakılırsa suç gençlerdeymiş, çünkü kavgayı başlatan onlarmış. Şimdi gençlerin sırtlarına ıslak bez konurken, Hasan ve arkadaşları da hapiste yatıyorlarmış. İçkili âlemler hep bu şekilde bitirmiş. Gerçi kendileri, suçlu olup olmadıklarını hatırlamazlarmış; ama

Varlık Yayınları (1973) baskısından:

10.Bölüm girişi.

Ruhumu kirleten mutsuzluk olacaktır.

Bir zamanlar korkusunu şiiri andıran sözlerle belirten bir çocuk vardı.

*Tavanda
bir direk var başa vuran,
Bir rüzgâr var kapağı çarpan,
Bir fare var köşeden bakan.*

Derviş-asker olan bana ve diğer askerlere mavi gözleriyle hayran hayran bakan bu çocuk, altı yaşındaydı. Arkadaştık, dosttuk onunla. Hayatında beni sevdiği kadar, başkasını sevip sevmediğini bilmiyorum. Yaş farkını ortadan kaldırmış, seviyesine inerek onu sevinçle karşılamıştım.

Mevsim yazdı. Hava sık sık değişiyor, yaz yağmurları yağıyordu. Çadırlarımızı, kurbağa ve sivrisineği bol olan bir düzlükte kurmuştuk. Sava nehri ile küçüğün yarı kör anneannesi ve annesinin oturdukları han, buradan bir saat uzaklıktaydı.

Can Yayınları (1988) baskısından. Çevirmen Mahmut Kıratlı'nın öldüğü yıl:

10.Bölüm girişi.

Ruhumu kirleten mutsuzluk olacaktır.

Bir zamanlar korkusunu şiiri andıran sözlerle belirten bir çocuk vardı.

*Tavan arasında
bir direk var başa vuran,
Bir rüzgâr var kapağı çarpan,
Bir fare var köşeden bakan.*

Derviş-asker olan bana ve diğer askerlere mavi gözleriyle hayran hayran bakan bu çocuk, altı yaşındaydı. Arkadaştık, dosttuk onunla. Yaşamı boyunca beni sevdiği kadar, başkasını sevip sevmediğini bilmiyorum. Yaş farkını ortadan kaldırmış, düzeyine inerek onu sevinçle karşılamıştım.

Mevsim yazdı. Hava sık sık değişiyor, yaz yağmurları yağıyordu. Çadırlarımızı, kurbağa ve sivrisineği bol olan bir düzlükte kurmuştuk. Sava ırmağı ile küçüğün yarıkör anneannesi ve annesinin oturdukları han, buradan bir saat uzaklıktaydı.

Timaş Yayınları (2023) baskısından:

10.Bölüm girişi.

Ruhumu kirleten mutsuzluk olacaktır.

Bir zamanlar korkusunu şiiri andıran sözlerle belirten bir çocuk vardı.

*Tavan arasında bir direk var başa vuran,
Bir rüzgâr var kapağı çarpan,
Bir fare var köşeden bakan.*

Derviş-asker olan bana ve diğer askerlere mavi gözleriyle hayran hayran bakan bu çocuk, altı yaşındaydı. Arkadaştık, dosttık onunla. Hayatında beni sevdiği kadar, başkasını sevip sevmediğini bilmiyorum. Yaş farkını ortadan kaldırmış, seviyesine inerek onu sevinçle karşılamıştım.

Mevsim yazdı. Hava sık sık değişiyor, yaz yağmurları yağıyordu. Çadırımızı, kurbağa ve sivrisineği bol olan bir düzlükte kurmuştuk. Sava Nehri ile küçüğün yarı kör anneannesi ve annesinin oturdukları han, buradan bir saat uzaklıktaydı.

SONUÇ

Yukarıdaki karşılaştırma bana önyargının ne denli yanıltıcı olacağını gösterdi ve şimdi bir özeleştirme yapmamı gerektiriyor. Aslında Can Yayınları, 1988 yılında çevirmenin onayıyla (umarım) ya da onaysız çeviri dilini daha arı, güzel bir Türkçeye dönüştürmüştü; metne hiç zarar vermeden, yalnızca sözcükleri Türkçeleştirerek. Bu doğal bir yayıncılık yönetimi (*editorial*) uygulaması. Öte yandan Timaş, Can'ın yaptığı arındırma çalışmasını (ki zaten ilk çeviri de yeterince duru, çok güzel bir Türkçedir) atlayarak ilk çeviri baskıya gitmiş, çok küçük yine yönetsel karışmaların dışında *Varlık* baskısını olduğu gibi basmış. Bu durumda ilk çeviriye bağlı kalan, çevirmenin seçimine saygılı olan Timaş Yayınları görünüyor, eğer Can Türkçeleştirme, rındırma çalışmasını Mahmut Kıratlı'dan izinsiz yapmışsa.

Bu örnekte durumun beni yalanlaması bu **EK**'in girişindeki düşüncelerimi yanlışlamıyor ama. Hemen belirteyim. Yıllardır acısını çektiğim bir konu yanlış bir örnekte patlamış oldu, oysa beni doğrulayan sayısız örneği görmek için herhangi bir yayınevimizin herhangi bir yerli yabancı kitabını karıştırmak yeterli.

(2023)

ODYSSEUS ELITIS (1911-1996, Yunanistan)

**Elitis, Odysseus; ılgın Nar ağacı (*Seçme iirler*), Haz. ve ev. Cevat apan,
Adam Yayınları, Birinci Basım, Şubat 1983, İstanbul, 93 s.**

(2022)

NICHOLAS STAVROULAKIS (1931, Yunanistan)

**Stavroulakis, Nicholas; Lavanta Lavanta, Ed. ve Çev. Pamir
Bezmen,
PMR Yayınları, 2000**

Stavroulakis Yunanistan yurttaşı bir Yahudi. Gerçekte bir Dünya yurttaşı... Türkiye ile de yakın ilgili. (Kendisiyle tanıştım).

Bezmenlerin saygısız tutumlarının verdiği zararları ayıklarsak geriye belki büyük ya da önemli bir yazınsal yapıt kalmayacak, ama sanırım bazen bundan daha önemli şeyler de söz konusu.

Stavroulakis Yunan *tragedyalarına* özgü *keder* duygusuyla çağdaş kurgulama tekniklerini çok özel bir konuda (Girit'in yakın tarihi) buluşturuyor. Bu yapıt ne bakımdan önemli? Yıldızlanmış Batı politikalarının yıldızlarını kazıyor, bir. Hangisi olursa olsun tüm dinleri eleştiriyor, iki. İnsancılık (hümanizma) tını taşıyor, üç. Daha da sayabilirim...

(2000-2005)

DANILO KIŞ (1935, Sırbistan)

Kiş, Danilo; Bahçe Küller (*Bašta, pepeo, 1965, Roman*), Çev. Özge Deniz,
Jaguar Yayınları, Birinci Basım, Ağustos 2021, İstanbul, 183 s.

(2023)

SVETİSLAV BASARA (1953, Sırbistan)

**Basara, Svetislav; Bisikletçi Kumpası (*Fama o biciklistima*, 1987),
Çev. Emirhan Burak Aydın,
Oblomov Yayınları, Birinci Basım, 2015, İstanbul, 311 s., Resimli.**

Ardçağcı (postmodern) belirtilerine karşın epeyce keyifle okuduğum, bir yerden sonra iplerin koptuğu romanın yazarı bir Sırp. Böyle yazmak ayıp kuşkusuz! Sırbistanlı mı demeliydim? Ama öyle mi, bilemiyorum. 30 yaşındaki romanın yazarı 1953 doğumlu. Bilgisunara kalırsa parlak bir zekâ, kışkırtıcı, olay yaratmaktan çekinmeyen (sansasyonel) biri. ***Bisikletçi Kumpası*** bunu doğruluyor. Rastlantı benzer bir zekâyı, Asya'nın doğusundan, hemen hemen aynı zamanlarda önüme getirdi: Mo Yan. Seçmeci (eklektik) bir kurguyla değişik türde, disiplinden ve zamandan metinleri bir araya getirirken Ortaçağ'ın kapalı, karanlık karayergisinden (ironi) 20.yüzyılın dışavurumcu karayergisine, abartık, sessiz film çağına özgü *gestusa*, Sterne'den Hašek'e, delilikten usa, parmaklamadığı, kurcalamadığı şey yok Basara'nın. ***Çingeneler Zamanı*** (Kusturica, 1988) Balkanların *Pan'*ik ataklarının asal örneklerinden (şablon) biri değil miydi? Yine Kusturica (***Arizona Dreams***, 1993) belki bisiklet değil, ama uçmak derdinde, her kezinde çakılmaktan bıkmayan o çılgın serüvencileri konu yapmamış mıydı?

Çoğu kez bir yapıtı anlamak derken eytişmeli (diyalektik) bir çözümlenden söz ettiğimizi bilmeyiz bile. Anlamak-anlamaktan vazgeçmek-anlamak ve böyle sürer gider. Anlaşılabilecek bir şey yoktur ama anlaşılmayacak bir şey de yoktur. Öykümüzün öyküsünü bilseydik öykümüz bundan ibaret, diyebilirdik. Balkanlar belki de karayergi için biçilmiş coğrafya (kaftan). İmgeler hızlı aktığından, tarih köpürdüğünden, ekinler,

gelenekler ve diller kakıştığından salaklıkla anlak (zekâ) arasında ayırım silinir. Üçüncünün işi zordur asıl. Bağlam dışından düşüncekor hindi gibi. Arabaşıklar neyle karşı karşıya olduğumuzu size az buçuk gösterecektir:

- *Editörün Önsözü*
- *Kral Charles'ın Huzurunda*
- *Berbat Charles- Krallığının Hikâyesi (Söylence)*
- *Başkâhya Grossman-Şeytani İki-Tekerleklilerin Tarihi*
- *Yeni Bir Çağın Eşiğinde*
- *Kaptan Queensdale'in Elyazması. Yayıncının Önsözü*
- *İsimsiz Bir Katibin Yazdığı Önsöz*
- *Kaptan Queensdale'in Elyazması*
- *Arthur Conan Doyle- Sherlock Holmes'un Son Vakası*
- *Sigmund Freud- Ernest M. Dosyası*
- *Mektuplar (Bayan Meier-Freud, Ernest- Annesi, Freud-Ferenczi)*
- *Jurgis Baltrušaitis- Fama Birotariorum*
- *Vıdıcı Dergisi ve Student Gazetesinin İdeolojik Eğiliminin Bir Analizi*
- *Herbert Meier- Bir Yalanın Tarihi*
- *Çulaba Çulabi- Gül Haçı Evanjelik Bisikletçilerinin Küçük Kardeşleri Tarikatına Nasıl Üye Oldum (Saatlerin Tarihi)*
- *Çulaba Çulabi- Saatlerin Tarihi*
- *Sava Djakonov- Dharamsala Hac Yolculuğu*
- *Afanasij Timofeyeviç Darmolatov- Yıldönümü*
- *Joseph Kowalsky'nin Toplu Eserleri*
- *Kowalsky Bir Hayat Hikâyesi*
- *Şiirler*
- *Düzyazılar*
- *Witold Kowalsky'nin Bisikletçilik ve Teolojisi*
- *Beyanlar*
- *Branko Kukić'e Mektup (Tarih Bilinmiyor)*
- *Ulu Akıl Hastanesi*
- *Gül Haçı Evanjelik Bisikletçilerinin Bildirisi. Urbi et orbi*
- *Şehrin Metafiziği (Planlamacıların Yüce Üstadından Bir Konuşma)*
- *L. Loentze- Mimarinin Çılgınlığı Çılgınlığın Mimarisi*
- *L. Loentze- Ulu Akıl Hastanesi'nin Planı*
- *Krallığının Hikâyesi (Belgenin Kalanı Daha Sonra Bulunmuştur)*
- *Ekler*
- *Mihailo Jovanovic, Mimar: Bina: 'Yüce Babil Şehri' Hastanesi- Teknik Tasvir*
- *Evanjelik Bisikletçilerin Üyelerinin Gizli Listesi*

Gerçekten ince bir yergi (ironi) ürünü olduğu yapıtın, kurgunun parçası olarak S.V. imzalı kısa **Editörün Önsözü**'nden belli daha girişte. Anlayan uyarıyı ayırmsar: "Babil'in kütüphanelerinde erdem arayanın çabaları da hüsrarla bitecektir." Yalnızca bu kadar mı? "Bir kitabın kaderini, yazarının kaderinden ayırmak imkânsızdır ve okuyucunun kaderi de bütün bunlara karışır. Bir başka deyişle, kitabı arayan okuyucu değildir, okuyucu kitap tarafından aranmaktadır ve okuması niyet edilen kişinin

ellerine düşene kadar uzak yerlerde saklanan metinler vardır.” (9) Eh, SV de eline geçen metinleri bir araya getiriyor, her yolun rastlantıyla (!) ona çıktığı bir ‘bisiklet kumpası’ kurgusu yaratıyor.

Sıkı, karanlık, gizemli, bulmacamsı, polisiye, hurufi, simgesel, içinde zamanlardan, yerlerden ve insanlardan *yok yok* denebilecek tutam tutam ve de buram buram biraz ondan biraz şundan derken bitmez tükenmez bir cadı çorbası geliyor önümüze. Ortaçağdan, simyadan, şatolardan, Engizisyonundan, Aydınlanmadan girdik Sir Arthur Conan Doyle’dan, yüzyıl başı anarşistlerine, oradan atlayıp $E=MC^2$ ’ye vardık. Vardık da bitti diye hemen sevinmeyelim. Daha önümüze ne belgeler, imler, simgeler, fotoğraflar, yapı taslakları, bilicilikler, us yırtıkları (Yırtık sözcüğünü yazara da bulaştırmamak için tutuyorum kendimi.), deliler evi (tımarhaneler), sayrılar evi, tarihsel olaylar, sapkınlıklar, vb. çıkacak.

Soluksuz kalıp bir an ciddi ciddi durup soracağız: *Das Man*’la mı tanışıyorum?

Sonuçta sanal, sayısal (dijital) evrenin karmaşası içinden renk gözeleri, çizgiler, görüntüler kesinlenecek, daha doğrusu bu büyük çöp dolu evreni kat eden bisiklet, üstündeki bisikletliyle birlikte zamandan zamana, yerden yere şaşkın bakışlarımız önünde geçip gidecektir. Soru ise kafamızda biçimlenecek, dürtecek habire bizi: Tanrı işi mi, şeytan işi mi?

Ben **Bisikletçi Kumpası** romanının şeytan işi olduğunu söyleyebilirim. Ama derdim de buralardan su yüzüne çıkıyor. Şeytanlaşmanın bir sınırı var mı? Antropoloji, kimi yerel, ilkel ekinlerde insanı çember içine almanın ayinsel, büyüsel gücüne gönderme yapmıştır. Böylesi tasarlarda değişmeler kıvamlanıp katmanlanır, kesinlik belirsizliğe sıvanıp çamurlanır, bilinçaltı ile bilinç köşe kapmaca oynar, hangisi ak kedi hanisi kara (Yine *Kusturica*, 1998) bilemezsin.

Roman, yorumlanmak için değil okunmak için belli ki. Ya çıkmaz yollarına dalar, yiter gidersen, ya ellerin ak çıkarsın teğetleyip. Dalga geçilmedik ve ırzına da haliyle, hiçbir şeyin kalmadığı romanı ne öneriyor ne önermiyorum bu yüzden. Bu da benim şeytanlık tasarım olsun.

Ben tombala torbasına elimi atıyor, iyice bir salladıktan sonra elime geleni çekiyorum, bir yandan şu yukarıdaki soru (Şeytanlaşmanın katlanılabilir bir sınırı var mı?) kafamı didiklemeyi sürdürürken:

“Öncelikle: Her fikir bir pozdur, bununla ilgili hiçbir şey yapılamaz. Ölüm de bir pozdur. Bir cesetten daha sahte bir şey var mı? Sonra: aklı kaybetmenin nesi kötü? Bu sadece, eğer politik jargonu kullanmam gerekirse, yanlış yönden dönmektir. İnsan aklına hiçbir zaman çok saygı duymadım. Hatta kahramanlığa da. Bence kahramanlık en yüksek korkaklık seviyesidir. İnsan ölümden korkar ve hadi ama şimdi, herkes bunu düşünmeden yapar, sipere koşarız, korkumuzdan kurtulmak için HURRAAAAA! diye bağırırız, ölürüz ve çocuklarımızın hatıralarında intihar etmiş korkaklar olarak değil de kahramanlar olarak kalırız. Tarihin başlangıcından beri bu hep böyle olagelmıştır ve çocuklarımızın umurunda bile değildir. İnsan aptallığı sonsuzdur. Hatta sonsuzluğun kendisidir. Bunu kim kabul ederse, dünyanın erdemlerinden kim nefret ederse ölümsüz olur.” (141)

Bir daha atıyorum elimi torbaya:

“Ölümden sonraki hayata inanmamak absürttür. Bu hayatta mezardan öte bir yerde olmak imkânsızdır. Yakın zamanda iletişime geçtiğim bir hayalet dekadın bir şekilde bana bundan bahsetti. Hepsinin orada kesinlikle ölü olduğunu varsaymamızın sebebi, bizim burada kesinlikle hayatta olduğumuza dair tehlikeli inancımızdır.” (141)

İyi bir şey çekemeyecek miyim? Bir paket Marlboro örneğin.

“Şu sonuca ulaştım: Başkasını yok etmek istemeyen kişi, kendini yok etmelidir. Başka seçenek yok. Ne başkalarını ne de kendinizi yok etmek istiyorsanız, başkaları tarafından yok edilirsiniz.” (249)

Bu son şansım:

“Kimse Baal ya da Stalin’e sadece dünya görüşü nedeniyle inanmaz, Altın Buzağların bronz sahteler olduğu her zaman biliniyordu; insan bu kişilere çıkarları nedeniyle, günlük, küçük, önemsiz çıkarları nedeniyle inanıyor. En büyük utanç, bir ekmek kırıntısı, bir kadeh şarap, bir ıslak arazi için ölü idollere tapınmadır. Ancak idollerin elinde güçlü bir silah vardır: iltifat. Ve Romalıların dediği gibi, vulgus vult decipi. (Sıradan halk aldatılmak ister.) İnsanın kendini kandırmaya olan eğilimi trajik olmasının yanında, neredeyse komik. Bu yüzden dünya gittikçe daha güzelleştirilmiş bir cesede dönüşüyor; ancak artık sokakların temiz olması yeterli değil; binaların cephelerindeki devasa billboardlar otoriter bir sesle herkesin mutlu olduğunu, her şeyin yolunda gittiğini ve sonsuza kadar böyle devam edeceğini iddia ediyor. En nihayetinde pratikliğin çocuksu bir idealizm olduğu ortaya çıktı; gerçekliği arzulayanlar yalana dönüşüyor, gerçeküstünü arzulayanlar gerçekleştiriyor. Dünya düzeni böyle işliyor.” (271)

(2016)

GEORGI GOSPODINOV (1968, Bulgaristan)

Gospodinov, Georgi; Doğal Roman (1999), Çev. Hasine Şen, Apollon Yayınları, Birinci Basım, 2010, İstanbul, 160s., küçük boy.

Doğal Roman, bizi ardçağcı (*postmodern*) bir roman olduğuna inandırmak isteyen, ama bu romanı yazmak için evsizler gibi yaşamayı denerken evsizleşen, ev *cennetinden* ayrılıp sokağa karışan yazarın, eski arkadaş çevresine tanınmadığını umarak bir sızma girişiminde söylediği; ‘*sizin yüzünüzde; peygamberlerini gördüğüm, kodumun postmodern durumun içine edeyim,*’ (158) tümcesiyle karşıt açığa (ardçağcılık karşıtçılığı) yerleşen ilginç bir roman.

Sinekler, yıldızlar, kenef, vb. üzerine yazmayı kasıtlı zorlayan Gospodinov, hem yazıya cesaretle yeni alanlar açıyor, hem de gevşekliği (bile) bir dokulama, yapı kurma aracına dönüştürüyor. Ben ilk izlenimin ötesinde bu yapı çatma kaygısını sezinlediğim için, tüm ardçağcı biçim özelliklerine, yani kötü niyete (!) karşın romanı *bu yakaya* yerleştiriyorum. Biçimde anıksal (*zihinsel*) parçalanmanın yankıları, dağıtma, derbederlik, tam da bir tin durumunun (*ruh hali*) karşılığı, hem de çocuksu bir seçenek olarak bir kez daha denenmişliği içre. Boşanma ve onun çiftlere yaşattığı şey artık anlatılamaz yargısını delmenin belki son kalan yolu, bu çözülme, dağılma, divaneliği bir sanat yapıtının biçimine yansıtılarak, yapıtı bir bütün olarak biçimsel (somut) bir imgeye dönüştürmektir. Gospodinov, *nevrotik* bir tinsel algı-aktarım dili deneyerek, bu insan durumunu bir kez daha duyumsanabilir, bir kez daha yaşanabilir kılıyor.

Demek ki boşanmanın, sevdiğin insandan uzaklaşmanın daha yeni biçimleri var, bir şansımız daha var bu durumda, biz okurların da.

Ben bu gerekçeyle (*bahane*) belki ardçağcılığı bu yazı içinde sınımayı deneyebilir, tartışabilirdim, ama açıkçası üşeniyorum.

Gospodinov, küçücük yapıtında kullandığı biçimle bizi bir (bu) dünyanın içine koyuyor ve dünyanın bu durumu, okudukça *bizim durumumuz*laşıyor. Evi evsizlikten ayıran sınıra bir yazıya güvendiğimizce güvenebiliriz ancak. Dilin sıçrama yeteneği, bir çekirge gibi oradan oraya hoplayıp zıplama gücü, yaşamımızı da bunca kırılğanlaştıran, buruklaştıran, bizi çözüp dağıtan şey olmalı aynı zamanda. *Boka* sarmak, bir tür yalnızlaşmaktır. Yalnızlık ise bokun, sineğin, durma gevezeliğin yetmediği yerde ince bir şeride dönüşür, kan şeridi.

“*Hayatın her saniyesinde upuzun bir ağlayan insan kalabalığı, bir de daha küçük, gülen bir insan kalabalığı var. Ama üçüncü bir kalabalık da var –artık ağlamayanların ve gülmeyenlerin- ki üçü arasında en hüznü olan o... Ondan söz etmek istiyorum*” (7) girişiyle romanına başlayan Bulgar yazar 1968 doğumlu. Yapıtın neden bunca uçarılığına (*havailik*) karşın altta iç burkan o hüznü taşıdığı buradan anlaşılıyor. (2010)

*

Gospodinov, Georgi; Hüzünün Fiziği (Физика на тъгата, 2011, Roman), Çev. Hasine Şen Karadeniz, Metis Yayınları, Birinci Basım, Mart 2017, İstanbul, 265 s.

Georgi Gospodinov'un **Doğal Roman**² (1999) adlı romanını 10 yıl önce okumuşum, Türkçede yayımlandığı yıl. 1968 Bulgaristan doğumlu, Bulgar yazarı olarak geçen ama bana kalırsa Avrupalı bir yazar olan Gospodinov hakkında 2010 yılında kısaca yazmışım da.

Kendisinin **Doğal Roman**'dan 10 yıl sonra yayımladığı romanı **Hüzünün Fiziği**³ni³ ben de 10 yıl aradan sonra okumuş oldum. Hiçbir şey olmasa, her iki romanı da Bulgarca aslından olağanüstü bir Türkçeyle çeviren Hasine Şen (Karadeniz)'le tanışmış oldum. Çeviri bile okumak için başka bir nedeni gereksiz kılıyor benim açımdan. Ona teşekkür borçluyu(m/z).

10 yıl önceki görüşlerimi değiştirmemi gerektiren bir şey yok aslında. Ama dağınık kurgulu, uzamda ve zamanda ileri geri savrulan romanı birkaç şeyi eksenliyor. Başta yazarın (anlatıcı) Avrupa coğrafyasında ve kıtanın söylemsel kaynaklarında kimlik (benlik) arayışından, yazarlığı ve yaşamına onca yitirilmiş, dağıtılmış, yok edilmiş şeyden sonra nereden, nasıl tutunabileceğine, bunun değip değmeyeceğine ilişkin umutsuz sorgulamasından, saltık yitmeyle görünür olma arasında kararsızlık anları ve sıkış(tırıl)mışlıkla ilgili eskil (antik) söylenin yeniden yorumundan söz etmemiz gerek. Tüm anlatıyı somutlayan imge Minotaurus. Karısının boğa kılığında Zeus'dan doğurduğu boğa başlı insan Minotaurus'u labirente kapayan Girit kralının kızı Ariadne sevdiği genç Theseus'a yol gösterir, eline yumak verir ve kardeşi Minotaurus'u öldürmesini sağlar. Gospodinov ise öldürülenin çocuk, sevinç, yeraltının yapaalınız hüzünlü insanı olduğunun altını çizer, tersine çevirir söyleni. Bu söylen bizde de roman konusu yapıldı. (Kimdi o, genç yazarlarımızdan biri?) Ama Gospodinov'un söyleni (*mit*) tersine çevirip insanlık durumunu bu cinayet üzerinden kavrama çabası bana doğru ve yerinde geldi. Dünya ve insanlar Minotaurus'larını yeraltına gömüp görünmez kıldılar, suçlarını örtbas ettiklerini, parmakla imleyip göstererek, kendi üzerlerinden atabildiklerini sandılar. Konu önemli, derin. Kendimi bıraksam sayfalarca yazacağım ve bunu istemiyorum.

Minotaurus'un dünyaya acıyla bakan gözü, dışlanmışın, sürgünün hüznü tüm anlatı boyunca buram buram tütüyor. Yazarın umutsuz arayışı tüm bu öyküleri hem sınırlarda gezdiriyor hem yine de derliyor. Öykü bir yürek atışı olarak sürüyor, doğumlar ölümler binlerce on binlerce yıldır yağmalanırken. Şöyle diyor sonlara doğru: "*Onları, kendilerinin de içlerinde hapsoldüğü, kendi öykülerinin ipleriyle paralel labirentler örerek, şehirler ve mahzenlerin labirentlerinde birlikte yürürken görüyorum. Ve onları, anlatıcısıyla katilini, artık hiçbir şey ayıramaz.*" (258)

Kitap '**BAŞLANGIÇ**' başlıklı bir tümceyle bitiyor: '*Babam ve dinazorlar aynı anda yok oldu...*' (263) Tümce bana Guatemalalı yazar Augusto Monterroso'nun

² Georgi Gospodinov; **Doğal Roman** (Естествен роман, 1999), Çev.Hasine Şen, Apollon y., İstanbul, 160 s.

³ Gospodinov, Georgi; **Hüzünün Fiziği** (Физика на тъгата, 2011, Roman), Çev. Hasine Şen Karadeniz, Metis Yayınları, Birinci Basım, Mart 2017, İstanbul, 265 s.

(1921-2003) tek tümcelik öyküsünü anımsattı. Öykü şu:

DİNOZOR

Uyandığında dinazor hâlâ oradaydı.⁴

Bir gönderme olduğu kanısındayım.

Gospodinov kendi yazın anlayışını ise şöyle dile getiriyor romanının 226. sayfasında: “*Başka anlatıların meydana gelebilmesi için yer açmaya, öyküde boşluklar, daha fazla koridorlar, sesler ve odalar, ucu açık öyküler bırakmaya çalışıyorum, aynı şekilde sırrını öğrenemeyeciğimiz gizli... Öykünün günahından kaçınılmayan yerlerdeyse, umut ediyoruz ki belirsizlik bizimle olmuştur.*” (226)

Alıntı yazarın *poetik* seçimini apaçık gösteriyor. Şunu da belirtiyim. Siyasal (*politik*) seçimiyle ilgili olarak, bir önceki kuşaktan izlenim ve çocukluk tanıklığına bakılırsa tam bir komünizm düşmanı yazarımız. Batının gözüyle okuyor soğuk savaş yıllarını. Hoş dağılmadan sonrası hakkında da abuk bir sahneyle, pek olumlu düşünmediğini söylemeden geçememiş, yine de onun gözünde Minotaurus değilse de 20. yüzyılın komünist deneyimi, Sovyet ve ‘*demir perde*’ (!) dehşeti asıl suçlu. Son derecede özgüvenli görünüyor bu konuda.

(2021)

⁴ Augusto Monterroso; **Toplu Eserler ve Diğer Hikâyeler** (Obras Completas-y otros cuentos, 1998), Çev. Çiğdem Öztürk, Vakıfbank Kültür y., Birinci basım, 2020, İstanbul, 102 s. (s.57)